
Viharikosraportoinnin nykytilanne ja seurannan haasteita

OIKEUSMINISTERIÖ

Oikeusministeriö 2018

Tekijä: Milla Aaltonen

Tämä julkaisu on tuotettu osana AGAINST HATE -hanketta, joka on saanut rahoitusta Euroopan Unionin perusoikeus-, tasa-arvo- ja kansalaisuus –ohjelmasta (2014-2020).

Against hate -hankkeen tavoitteena on viharikosten ja vihapuheen vastaisen työn kehittäminen.

Hankkeen toiminta keskittyy viharikosraportoinnin kehittämiseen sekä viranomaisten, erityisesti poliisin, syyttäjän, tuomareiden viharikosten ja vihapuheen vastaisten toimintavalmiuksien vahvistamiseen sekä viharikosten uhrien tukemisen kehittäminen.

Hanke toteutetaan ajalla 1.12.2017-30.11.2019.

Julkaisun toteuttaja vastaa julkaisun sisällöstä, eikä sisältö edusta Euroopan komission kantoja tai näkemyksiä.

The Project Against Hate is supported by the Rights, Equality and Citizenship (REC) Programme of the European Union

Viharikosraportoinnin nykytilanne ja seurannan haasteita

1. NYKYTILANNE

Viharikosten puutteellinen seuranta vaikeuttaa viharikosten vastaisen työn strategista kehittämistä ja toimenpiteiden kohdentamista. Lisäksi puutteellisen seurannan vuoksi toimivaltaisten viranomaisten (poliisin, syyttäjän, tuomioistuinten) kapasiteetin vahvistaminen on vaikeaa (mm. koulutuksen kohdentaminen helpottuisi).

Monet ihmisoikeussopimusten valvontaelimet ja muut kansainväliset toimijat (kuten ETYJ) ovat kiinnittäneet huomiota tilastoinnin puutteellisuuteen syyttäjien ja tuomioistuinten osalta. Viimeisimpänä Euroopan unionin perusoikeusvirasto (FRA) kehotti Suomea kesäkuussa 2018 kehittämään raportointia kattamaan myös syyttäjien ja tuomioistuinten tilastot.

1.1. Poliisin viharikosraportti

Tällä hetkellä ainoastaan poliisi kerää systemaattisesti tietoja viharikoksista. Poliisiammattikorkeakoulu julkaisee vuosittain loka-marraskuussa selvityksen edellisen vuoden aikana tehdyistä rikosilmoituksista. Vuonna 2018 selvitystä on julkaistu 20 vuotta.

Selvityksen aineiston muodostavat rikosilmoitukset, jotka poimitaan valtakunnallisesta Poliisiasiain tietojärjestelmästä (PATJA) alla kuvatuilla ehdoilla:

- rikosilmoitukset, jotka sisältävät jonkin liitteessä 1 mainituista rikosnimikkeistä ja jonkin liitteessä 2 mainituista hakusanoista (yhteensä 271 hakusanaa)
- rikosilmoitukset, joissa asianimikkeenä on syrjintä, työsyryntä, kiskonnantapainen työsyryntä, kiihottaminen kansanryhmää vastaan, törkeä kiihottaminen kansanryhmää vastaan, joukkotuhonta, joukkotuhonnan valmistelu, rikos ihmisyyttä vastaan, törkeä rikos ihmisyyttä vastaan tai kidutus
- rikosilmoitukset, joiden selostusosassa esiintyi kirjainyhdistelmä ”rasist” tai ”rasism”
- rikosilmoitukset, jotka poliisi on merkinnyt viharikosluokituksella
- rikosilmoitukset, jotka on merkitty Tupa-luokituksella (Turvapaikanhakijoihin liittyvä).

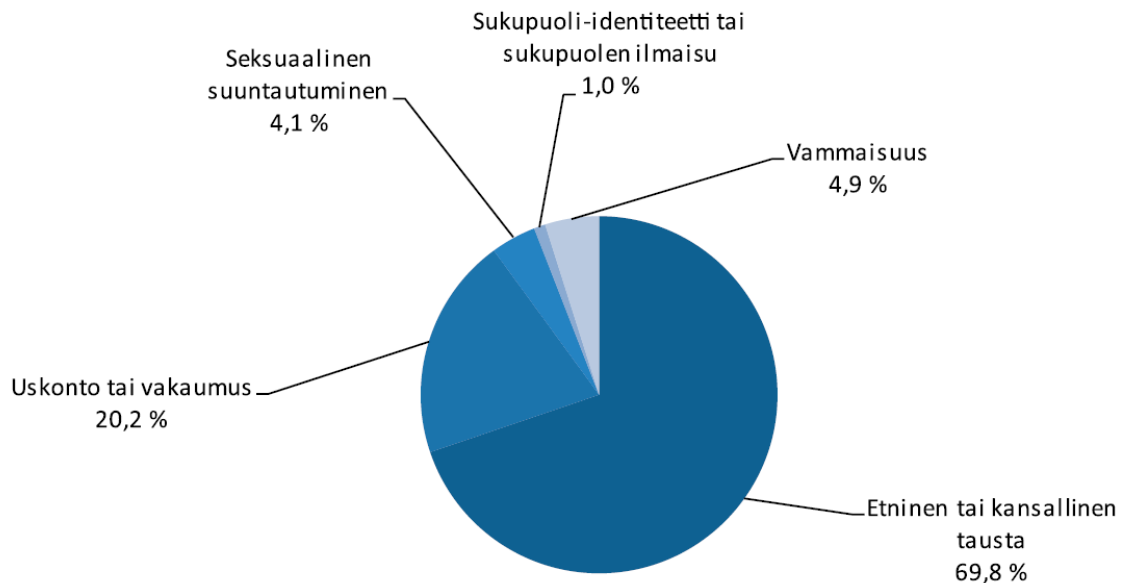
Esimerkiksi vuodelta 2017 raakadataa kertyi melkein 8500 rikosilmoitusta. Rikosilmoitusten läpikäyminen on työlästä, sillä vaatii tutkijalta paljon manuaalista työtä.

Poliisin merkitsemän viharikoskoodin avulla löydetään vain pieni osa tapauksista. Seuraava taulukko on vuotta 2017 koskevasta viharikosraportista, ja siinä näkyy rasismi- ja viharikosluokituksen käyttö rikosilmoituksissa vuosina 2011-2017. Poliisin viharikoskoodilla merkitsemien tapausten määrä on kääntynyt nousuun. Silti enemmistö tapauksista jää merkitsemättä.

		2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	Ero vuoteen 2016, %
Lukumäärä	Luokitus	266	174	142	113	219	250	451	80
	Ei luokitusta	522	558	691	709	1031	829	714	-14
	Yhteensä	788	732	833	822	1250	1079	1165	8
%	Luokitus	34	24	17	14	18	23	39	67
	Ei luokitusta	66	76	83	86	82	77	61	-20
	Yhteensä	100	100	100	100	100	100	100	0

Kuvio 1: Rasismi- ja viharikosluokituksen käyttö rikosilmoituksissa vuosina 2011-2017. Kuvio Poliisin tietoon tullut viharikollisuus Suomessa 2017 –raportista.

Vuonna 2017 suurimpaan osaan poliisille ilmoitetuista epäillyistä viharikoksista liittyi etniseen tai kansalliseen taustaan perustuvia ennakkoluuloja tai vihamielisyyttä (70 %). Uskontoon tai vakaumukseen perustuvia ilmoituksia oli 20 prosenttia. Osuudet ovat pysyneet jokseenkin samoina vuoden 2008 selvityksestä lähtien. Myös poliisin viharikoskoodilla merkitsemistä tapauksista enemmistön (72 %) taustalla oli etninen tai kansallinen tausta.

Kuvio 2: Eri viharikosmotiivien osuudet epäillyistä viharikoksista tehdyissä rikosilmoituksissa vuonna 2017. Kuvio Poliisin tietoon tullut viharikollisuus Suomessa 2017 –raportista.

1.2. Syyttäjien ja tuomioistuinten aineistot

Koska viharikos voi olla mikä tahansa rikos, ei rikosnimikekohtainen tilastointi riitä viharikosten seuraamiseen kuin muutamien rikosnimikkeiden osalta (kuten kiihottaminen kansanryhmää vastaan).

Alla olevassa taulukossa näkyy käräjäoikeuksissa ratkaistujen tapauksien määrä vuosina 2013-2017. Määrä kasvaa vuonna 2018, sillä lokakuussa 2018 käräjäoikeuksissa oli ratkaistu jo yli 20 tapausta.

Vuosi	2013	2014	2015	2016	2017
Lukumäärä	4	3	1	5	13

Oikeushallinnon raportointi-, tilasto- ja arkistojärjestelmästä on mahdollista etsiä tapaukset, jotka poliisi on merkinnyt viharikoskoodilla. Tämä koskee sekä syyttäjän että käräjäoikeuksien tietoja. Näitä poliisin viharikoskoodilla merkitsemiä tapauksia on mahdollista hakea tietokannasta vuodesta 2013 eteenpäin.

1.2.1 Syyttäjien aineistot

Syyttäjän SAKARI-järjestelmässä poliisin merkitsemä viharikoskoodi näkyy yläpalkissa. Syyttäjä ei pääse poistamaan tai lisäämään koodia.

Vuosina 2013 – 2017 syyttäjät tekivät 451 ratkaisua tapauksissa, jotka poliisi oli merkinnyt viharikoskoodilla. Pahoinpitely oli selvästi yleisin päärikosnimike (170 tapausta), jota seurasivat kiihottaminen kansanryhmää vastaan, laiton uhkaus ja kunnianloukkaus.

1.2.2 Käräjäoikeuksien aineistot

Viharikosraportoinnin kehittämiseksi tietokannasta löytyneet tuomiot vuosilta 2013-2017 on tilattu keväällä 2018 ja käyty läpi. Tuomioita läpikäymällä on erityisesti etsitty vastausta siihen, millaista tietoa viharikosten seurannasta on mahdollista saada niiden avulla. Siitä syystä tuomioiden tarkastelussa on keskitytty erityisesti siihen, miten viharikosmotiivia käsitellään tuomioissa.

Poliisin ohjeistuksen mukaan poliisi luokittelee tapauksen viharikosjutuksi (ja merkitsee sen viharikoskoodilla), jos

- asianomistaja (uhri tai muu asianomistaja), muu asianosainen tai poliisi pitää

- teon motiivina osittain tai kokonaan ennakkoluuloa tai vihaa tiettyä kansanryhmää kohtaan tai
- tekoa tehtynä osittain tai kokonaan rotuun, ihonväriin, syntyperään, kansalliseen tai etniseen alkuperään, uskontoon tai vakaumukseen, seksuaaliseen suuntautumiseen tai vammaisuuteen perustuvasta vaikuttimesta taikka niihin rinnastettavasta muusta vaikuttimesta

Lisäksi poliisi luokittelee tapauksen koodilla aina seuraavien rikosnimikkeiden osalta:

- joukkotuhonta, joukkotuhonnan valmistelu, rikos ihmisyyttä vastaan
- kidutus
- kiihottaminen kansanryhmää vastaan
- törkeä kiihottaminen kansanryhmää vastaan
- syrjintä

- työsyryntä
- kiskonnantapainen työsyryntä
- järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistuminen, kun ryhmän tavoitteena on tehdä yksi tai useampi 11 luvun 10 §:ssä mainittu rikos (kiihottaminen kansanryhmää vastaan tai sen törkeä tekemuoto)

Kun tarkastellaan vuosina 2013-2017 käräjäoikeuksissa ratkaistuja asioita, näyttää siltä, että poliisi noudattaa ohjeistusta merkitsemisestä näiden tiettyjen rikosnimikkeiden osalta hyvin harvoin. Kiihottaminen kansanryhmää vastaan rikosnimikkeen osalta koodi oli merkitty 10/17 tapaukseen ja syrjinnän osalta 2/47. Muiden rikosnimikkeiden osalta poliisi ei ole merkinnyt koodia.

Poliisin viharikoskoodilla merkitsemiä tuomioita vuosilta 2013-2017 löytyi käräjäoikeuksista yhteensä 202. Määrä on kasvanut tasaisesti vuosittain.

Vuosi	2013	2014	2015	2016	2017
Lukumäärä	24	31	35	50	62

Vuosina 2013-2017 käräjäoikeudet antoivat siis ratkaisun 202 tapauksessa, jotka poliisi on merkinnyt viharikoskoodilla. Hieman yli puolessa tuomioista ei ole kirjattu mitään tietoa vihamotiivista. Tämä tarkoittaa, ettei tuomioita lukemalla (ilman esitutkimateriaalia ja / tai syytehakemusta) saada tietoa siitä, miksi poliisi on merkinnyt tapauksen viharikoskoodilla. Esimerkiksi oletettua syrjintäperustetta ei siten luotettavasti voida selvittää tuomioita lukemalla. Enemmistössä tapauksissa on kuitenkin kyse etnisestä taustasta. Lisäksi ainakin kahdessa tapauksessa kyse oli uskonnosta, yhdessä seksuaalisesta suuntautumisesta ja yhdessä tapauksessa syynä on ollut se, että asianomistaja on ”auttanut maahanmuuttajia”.

Aineistossa on 174 tapausta, joiden osalta koventamisperustetta on selvitetty¹. Näistä 36 tapauksessa syyttäjä on vaatinut koventamista vihamotiivin perusteella. Näistä 21 tapauksessa käräjäoikeus on koventanut tuomiota vihamotiivin perusteella². Lisäksi yhdessä tapauksessa asianomistaja oli vaatinut koventamista, jota käräjäoikeus ei kuitenkaan tuominnut. Yhdessä tapauksessa syyttäjä ei asiakirjojen perusteella vaatinut koventamista, mutta käräjäoikeus on kuitenkin koventanut tuomiota³. Yhteensä koventamisperustetta on siis käytetty 22 tapauksessa⁴.

Kovennettujen tuomioiden osalta rikosnimikkeiden jakauma näyttää varsin samanlaiselta kuin syyttäjien tekemien ratkaisujen ja kaikkien käräjäoikeuksien käsittelemien tapausten osalta. Kuudessa tapauksessa rikosnimike oli pahoinpitely ja viidessä muussa tapauksessa tuomioita kovennettiin pahoinpitelyn lisäksi jonkun muunkin rikosnimikkeen osalta (kunnianloukkaus, laitton uhkaus tai vainoaminen). Laittomia uhkauksia oli neljä ja kunnianloukkauksia kaksi. Muut rikosnimikkeet esiintyivät vain kerran kovennetuissa tuomioissa.

¹ Kokonaismäärästä on poistettu mm. tapaukset, joissa rikoksen tunnusmerkistö sisältää vihamotiivin (kuten kiihottaminen kansaryhmää vastaan, syrjintä), sovinnot, syyttäjälle palautetut tapaukset, silleensä jätetyt tapaukset sekä tapaukset, joissa syytteet peruttiin.

² Joukossa oli myös tapauksia, joissa koventamista vaadittiin jollain muulla perusteella.

³ Todennäköisesti syyttäjä on vaatinut koventamista suullisessa istunnossa.

⁴ Lisäksi joissain tuomioissa todetaan, että rasistinen motiivi on otettu huomioon ankaroittavana seikkana.

2. SEURANNAN HAASTEITA

Nykyjärjestelmällä saadaan tietoa vain poliisin viharikoskoodilla merkitsemistä tapauksista. Tätä tietoa ei ole hyödynnetty viharikosten seurannassa. Toisaalta tiedon hyödynnettävyys on rajallista ilman, että tuomiot tilataan ja käydään läpi. Ilman tuomioiden tilaamista ja lukemista saadaan tiedot poliisin koodilla merkitsemien tapausten määrästä, rikosnimikkeistä sekä lopputuloksesta tuomioistuimessa (syyte hylätty, tuomittu syytteen mukaisesti). Olennaisin puuttuva tieto on syrjintäperuste, jota ei saada selville käymättä tapauksia läpi.

Lisäksi tietoa koventamisperusteen käytöstä ei saada ilman tuomioiden läpikäyntiä. Lisäksi vaikuttaisi siltä, että koventamisperusteita ei kirjata oikein, joten haku pelkästään sitä koskevalla lainkohdalla (RL 6:5§) ei auta.

Tapauksia saatetaan myös yhdistää. Tällöin poliisin merkitsemä viharikoskoodi katoaa, jos tapaus yhdistetään sellaiseen, jota ei ole merkitty koodilla.

Koska viharikoskoodilla merkitään vain osa tapauksista, sitä seuraamalla ei ole mahdollista kartoittaa kuin hyvin pieni osa ilmiöstä. Kaikkien tapausten löytämistä edesauttaisi mahdollisuus tehdä sanahakuja tuomioasiakirjoihin. Toisaalta tuomioihin ei useinkaan ole kirjattu tapausten löytämisen kannalta olennaisia asioita (kuten esimerkiksi kunnianloukkauksissa käytettyjä nimittelyä, vaan todetaan yleisesti, että asianomistajaa on nimitelty), eli tämä ei keinona liene kovin tehokas.

Rasistinen tai muu vihamotiivi voi tulla huomioitavaksi ankaroittavana seikkana rangaistuksen määräämisessä ns. normaalirangaistusajattelun puitteissa, vaikkei itse koventamissäännöstä sovellettaisikaan. Eli tuomioistuimen tulee verrata tuomittavana olevaa tapausta rikoksen tavallisiin ilmenemismuotoihin ja tuomita sen jälkeen teosta rangaistus, joka vastaa joko teosta tyypillisesti tuomittavia rangaistuksia tai poikkeaa niistä sen mukaan, miten tapaus poikkeaa keskimääräisrikoksesta törkeämpään tai lievempään suuntaan. Jos siis teolla on vihamotiivi, se voidaan ottaa rangaistusta määrättäessä joka tapauksessa huomioon, vaikkei koventamisperustetta sovellettaisikaan. Tämän vuoksi tietojärjestelmistä on varsin hankala löytää tapauksia (täytyy manuaalisesti käydä läpi rangaistuksen määräämisen perustelut, jos haluaa tyhjentävästi selvittää tällaisten tapausten määrän).

OIKEUSMINISTERIÖ